Eşikler Kenti Manisa'da Kentsel Ayrışma

Arş. Gör. Enes Aydın
Yıldız Teknik Üniversitesi
enesa@yildiz.edu.tr

Prof. Dr. Asuman Türkün
Yıldız Teknik Üniversitesi
aturkun@yildiz.edu.tr

Öz

Çalışmanın Amacı

Üretim alanları hem kentsel alanların üretimini hem de kentlerin sosyo-mekânsal coğrafyanın biçimlenişi derinden etkiler. Sanayileşme beraberinde kent biliminin temellerini oluşturan çalışmaları getirir. Bugün ise kentlerimiz sanayisizleşme süreçleri ile karşı karşıya kalıyor ve bu durumun getirdiği yeni sosyo-mekânsal sorunlar ile gündeme geliyor. Günümüz kent bilimi literatüründe kapalı siteler ve soylulaşma gibi kentsel ayrışmanın yeni biçimlerine odaklanılıyor. Peki 1980'ler öncesindeki kentlerin klasik tanımları bugün varlığını sürdürüyor mu? Çalışma bu sorunun yanıtlarını 1970'ler itibariyle sanayileştirilen Manisa'nın kent merkezinde arıyor. Manisa'nın öncü bir sanayi kenti olarak gelişmesinin arkasında coğrafi ve demografik nedenler yer almıştır. Gediz Havzası'nın sunduğu değerli tarım toprakları Manisa şehrini Türkiye'nin ve hatta Avrupa'nın önemli tarım alanlarından birisi haline getirmiştir. Bölgenin gelişmiş kentlerinden İzmir ve dolayısıyla liman alanlarına demir ve karayolu ile bağlantısının olması büyük çaplı bir sanayi örgütlenmesinin hazırlayıcısı konumundadır. Gelişen sanayi alanlarından en büyüğü Manisa kent merkezinde bulunan ve bugün Manisa Organize Sanayi Bölgesi (MOSB) olarak bilinen 110 hektar alanın üzerine kurulmuş bölgedir. Yaklaşık 60.000 kişiye istihdam sağlayan bu bölge 356.000 nüfuslu bir kentin tamamı ile kendisine bağlı olarak geliştiğinin somut bir kanıtıdır. Manisa kent merkezi artan nüfusu ve kentsel alanlarının mekânsal olarak genişlemesi nedeniyle idari bir

değişim geçirmiştir. Manisa kent merkezi 2012 yılında alınan karar ile Yunusemre ve Şehzadeler olmak üzere iki yerel yönetim birimine ayrılmıştır. İki yerel yönetim ile ayrılan şehir merkezinde yeni ilçe merkezinin kurulması gibi ihtiyaçlar öne çıkmış ve bu doğrultuda çeşitli kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmiştir. İçsel dinamikleri ile kent içerisinde çeşitli bölüntüleri yansıtan Manisa doğrudan müdahaleler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu araştırmanın problem tanımı; Manisa kent merkezinde bulunan konut alanlarının, neredeyse Engels'in Manchester'daki tanımlarını aratmayacak nitelikte, somut ve soyut eşikler barındırıyor olmasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı konut alanlarındaki sosyo-ekonomik ayrışmanın derecesinin belirlenmesi ve kentsel bütünleşmeyi sağlayıcı temel önerilerin geliştirilmesidir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yöntemi 3 ana aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki veri toplama, ikincisi analiz ve üçüncüsü plan sürecidir. Birincil ve temel veri kaynağı çalışmaya özgü olarak Survey123 uygulamasının yardımıyla üretilen 44 soruluk konum tabanlı hanehalkı anketlerinin uygulamasıyla elde edilmiştir. Anket soruları temel olarak üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki yaşanılan fizik mekânın betimlenmesinde kullanılan göstergeler, ikincisi bireyi ve toplumsal çevresini yansıtacak göstergeler ve sonuncusu da hanehalkının ekonomik durumunu belirtecek göstergelerdir. Hanehalkı anketlerinin yapıldığı 71 bölge belirlenirken yoğunluk (kişi/hektar) verisi göz önünde bulundurulmuş ve toplamda 125 hanehalkı anketi üç gün süren bir saha çalışması süresince tamamlanmıştır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 3.5 olan Manisa kent merkezinde yapılan bu anket çalışmasıyla ortalama 80 haneden 1 tanesine ulaşılmıştır. %95 güven aralığında yapılan anket çalışmasına ek olarak çeşitli merkezi ve yerel yönetim organlarından alınan ikincil veriler istatistiki görsellere ve coğrafi bilgi sistemlerinin

yardımı ile mekânsal haritalara dökülmüştür. Çalışmanın analiz safhasında enterpolasyon yöntemi ile mekânsal analizler oluşturulmuştur. Mekânsal analizlerde ortaklaşan bölgeler saptanmış, 'Schelling Ayrışma Modeli' kullanılarak; konut türü, konut sahipliliği, araç sahipliliği, güvenlik durumu, gelir ve etnik köken başlıklarında farklılık indisleri hesaplanmış ve bu bölgeler için olası gelişme projeksiyonları belirlenmiştir. Projeksiyon hesabında 2014 tarihli İzmir-Manisa Çevre Düzeni Planı'nda belirtilen gelişme konut alanları göz önünde bulundurulmuştur. Ekonomik, sosyal ve fiziksel parametreler doğrultusunda elde edilen verilerin mekânsal olarak sınıflandırılması ile üç ana karakterde bölge elde edilmiştir. Bu bölgeler aynı parametreler üzerinden Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit (GZFT) Analizi ile ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sosyal, ekonomik ve fiziksel olmak üzere üç başlıkta toplanan toplamda 25 öneri stratejiyi içeren bir kentsel bütünleşme eylem planı oluşturulmuştur. Eylem planını takip eden dönemde Manisa'nın olası gelişme dinamikleri modellenmiştir.

Araştırma Bulguları ve Sonuç

Manisa'da yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen hanehalkı verileri, gelir gruplarının dağılımı temel alınarak, üç ana ekonomik profil altında sınıflandırılmıştır. Güneyde Spil Dağı'nın eteklerinde bulunan yerleşimler, doğu ve batıda askeri alanlar ve kuzeyde demiryolu ile sınırlanmış olan merkez bölgesi ekonomik profil açısından kentin ortalamasını yansıtmaktadır. Bu bölgenin güneyi, doğusu ve kuzeyinde yer alan yerleşmeler kent ortalamasının altında kalırken batıda bulunan yerleşmeler ise üst gelir grubunun yoğunlaştığı alanlardır. Hanehalkı verileri aracılığıyla sosyal profilin oluşturulmasında eğitim durumu, meslek ve etnik yapı olmak üzere üç temel gösterge ele alınmıştır. Ekonomik yapıda öne çıkan kent içerisindeki bölgesel farklılaşmalar devamlılığını toplumsal göstergeler üzerinde de sürdürmektedir. Kent içerisinde azınlık konumunda olan etnik kökenler Merkez

bölgesinin kuzey, doğu ve güneyinde yer alan yerleşim alanlarında yoğunlaşmaktadır. İşçi sınıfının yoğun olarak yer seçtiği bu yerleşim alanları eğitim düzeyi açısından da ortalamanın altında kalmaktadır. Merkez bölgesi eğitim ve toplumsal yapı açısından kent ortalamasına yakın bir profili yansıtmaktadır. Merkez bölgesinin batısında yer alan yerleşim alanlarında yoğun olarak lisans veya yüksek lisans mezunu beyaz yakalılar yer seçmektedir. Kentsel yaşam alanlarının fiziksel çevre koşulları göz önünde bulundurulduğunda merkez bölgesinde yoğun olarak apartman türünde konutlar bulunmaktayken kuzey, doğu ve güneyindeki yerleşim alanlarında müstakil konutlar yoğunluktadır. Merkez bölgesinin batısında ise yapılaşma yoğun olarak kapalı site türündedir. Elde edilen ekonomik, sosyal ve fiziksel göstergeler kentin tarihsel süreç içerisindeki biçimlenişi ile incelendiğinde sosyo-mekânsal coğrafyanın şekillenişinde en büyük etmenin sanayi alanlarındaki gelişime bağlı olarak kente göç eden nüfus olduğu görülmektedir. İlk göç dalgası ile gelen işçiler merkez bölgesinin güneyinde yer alan Spil Dağı'nın eteklerine yerleşmiş ve burada homojen bir yapı oluşturmuştur. Engebeli arazide yoğunlaşan konut alanlarının ardından sonraki göç dalgaları ile gelen nüfus merkez bölgesinin doğu ve kuzeyindeki görece daha uygun arazi yapısına sahip olan alanlara düzensiz bir biçimde yayılmıştır. Gelir durumundaki farklılaşmaya rağmen merkez bölgesinin güneyinde yer alan yerleşim alanları en yüksek konut sahipliliğinin olduğu bölgedir. Yasadışı yapılaşma koşullarının ön planda olduğu beş mahalleden oluşan bu kırılgan alanlar kentsel dönüşüm çalışmalarıyla 2018 yılında gündeme gelmiştir. 36.5 hektarlık arazideki yüksek eğime rağmen yoğunluk artışına neden olacak olan üç etaplı bu kentsel dönüşüm projesinin burada yaşayan nüfusa yönelik olarak sunacağı imkânlar henüz belirsizliğini korunmaktadır. Öte yandan merkez bölgesinin batısında üst gelir grubunun yer seçtiği yeni gelişme alanlarının çevresinde benzer dönüşüm süreçleri gerçekleşmektedir. Laleli ve Mesir mahalleleri 2015 yılında riskli alan ilan edilmiş ve

ardından 69.3 hektarlık alanda Yunusemre Belediyesi'nin merkezi oluşturulmak istenmektedir.

Manisa kent merkezi somut ve soyut eşikler ile doğrudan birbirinden ayrılmış kendi içerisinde homojen bölgelerden oluşmaktadır. Bu bölgeler sadece konut alanlarını değil aynı zamanda kamusal işlevleri de içerisinde barındırmaktadır. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın önemli fiziksel etkenleri; mekânsal gelişme sonucunda kent içerisinde kalan demiryolu, askeri alanlar ve topoğrafik eşiklerdir. Bu çalışma kapsamında eşiklerde kentsel bütünleşmeyi sağlayacak öneriler üretilmiştir. Öneriler konut sahipliliğini arttırmak, kamusal alanları iyileştirmek ve sosyal belediyecilik uygulamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sanayi eksenli olarak büyüyen Manisa kent merkezindeki sosyo-mekânsal farklılaşmayı açıklamada sadece içsel faktörler yeterli olmamaktadır. MOSB ile İzmir'i bağlayan Sabuncubeli Tüneli'nin 2018 yılında açılması, 2019 yılında tamamlanan Otoyol 5 (O-5 İzmir-İstanbul Otoyolu) ve devam eden kentsel dönüşüm projeleri Manisa'nın sosyo-mekânsal coğrafyasını doğrudan etkilemektedir. Manisa kent merkezi sadece klasik kentsel ayrışma dinamiklerini değil aynı zamanda kapalı siteler gibi yeni oluşumları da içeriyor. Tüm bu birlikteliğin yanında geliştirilen kentsel dönüşüm projelerinin sosyo-mekânsal etkileri merak uyandırıyor. Pandemi sürecinde kısıtlamalara rağmen sanayi alanlarının işlerliğini sürdürmesi ve tedarik zincirlerindeki problemler göz önünde bulundurulduğunda Manisa kent bilimi için güncel olarak bir çalışma alanı olma potansiyelini koruyor.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel ayrışma, kentsel bütünleşme, Manisa*